

УДК 614.23/25:615.1:378.22.001.73(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/umv-2023.1.5>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ В УКРАЇНІ

Мазур І.П.

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика,
ГО «Асоціація стоматологів України»

Трубка І.О.

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика,
ГО «Асоціація стоматологів України»

Мазур П.В.

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика,
ГО «Асоціація стоматологів України»

Трансформація системи охорони здоров'я в Україні, кардинальні зміни моделі фінансування охорони здоров'я, які було запроваджено в 2017 році, спонукали до змін у системі підготовки лікарів та інших спеціалістів. Основним завданням медичної освіти залишається забезпечення громадян якісною медичною допомогою завдяки високому рівню підготовки фахівців. Нова стратегія медичної освіти в Україні, швидкі темпи розвитку медичної науки, збільшення обсягів нової інформації про інноваційні технології в діагностиці, лікуванні та профілактиці основних стоматологічних хвороб – усе це зумовило необхідність пошуку нових форм безперервного професійного розвитку лікарів.

Ключові слова: безперервний професійний розвиток, медична освіта, лікар-стоматолог.

Система післядипломної освіти лікарів в Україні до 2019 року включала навчання в інтернатурі осіб, які здобули диплом магістра (спеціаліста), й атестацію з присвоєнням звання «лікар-спеціаліст» з конкретного фаху. Для продовження професійної діяльності кожні п'ять років лікарю необхідно було проходити курси підвищення кваліфікації з наступною атестацією у фахових комісіях, організованих при Міністерстві охорони здоров'я України, обласних і міських відділах охорони здоров'я (Наказ МОЗ України № 359 від 19 грудня 1997 року «Про подальше удосконалення атестації лікарів»). Система підготовки лікаря передбачала регламентований перелік видів навчання, тобто протягом п'яти років необхідно було набрати відповідну кількість освітніх балів: обов'язкова частина – 40 балів за навчання на передатестаційному циклі (ПАЦ), варіативна частина – 35–55 балів залежно від категорії (інші освітні заходи, цикли тематичного удосконалення, науково-практичні конференції тощо) згідно з Наказом МОЗ України № 484 від 7 липня 2009 року «Про затвердження Змін до Положення про проведення іспитів на передатестаційних циклах». Така система не стимулювала лікарів до постійного самовдосконалення, відвідування науково-практичних форумів.

З 2018 року поступово запроваджувалась трансформація системи безперервної медичної освіти в Україні, відбувалася її гармонізація з вимогами, що діють у країнах Європи. Суттєвих змін зазнав Закон України № 2145-VIII «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 року. Постановою Кабінету Міністрів України № 302 від 28 березня 2018 року «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я» та Наказом МОЗ України № 446 від 22 лютого 2019 року «Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів» запроваджено нові вимоги до проходження обов'язкової атестації лікарів.

Післядипломна освіта лікарів передбачала формальну освіту на циклах спеціалізації, тематичного удосконалення, курсах інформації та стажування й інформальну освіту – навчання на фахових нарадах, семінарах, науково-практичних конференціях, симпозиумах, з'їздах, конгресах, у симуляційних тренінгах, майстер-класах, курсах з набуття практичних навичок, стажування в клініках інших країн, дистанційного навчання, у тому числі електронного через фахові інтернет-ресурси.

Безперервний професійний розвиток (БПР) – період освіти лікаря, що розпочинається після завершення базової медичної освіти і післядипломної підготовки та триває протягом усієї професійної діяльності. БПР розглядається як професійне зобов'язання кожного лікаря і є важливим компонентом підвищення якості медичної допомоги. Відповідно до світового досвіду та з метою постійної

самоосвіти і підвищення кваліфікації лікарів в Україні систему безперервного професійного розвитку запроваджено Наказом МОЗ України № 484 від 7 липня 2009 року, в якому представлені різноманітні форми БПР, що надалі зараховувались під час атестації.

З 2019 року лікарям рекомендовано, а з 2020 року вони були зобов'язані щорічно набирати 50 освітніх балів БПР. Скасовано обов'язкове проходження навчання на передатестаційному циклі, проте зберігається можливість не більше ніж 2 рази на п'ять років проходити цикли тематичного удосконалення в закладі (на факультеті) післядипломної освіти. Змінюється система фінансування післядипломної освіти: якщо раніше оплата за безперервний професійний розвиток забезпечувалась коштом держави для лікарів, які працювали у системі Міністерства охорони здоров'я (відповідно до Закону України № 5067-VI «Про професійний розвиток працівників», прийнятого 5 липня 2012 року), то згідно з новими вимогами оплата за БПР здійснюється як роботодавцями, так і лікарями самостійно. Подальшими урядовими документами система БПР удосконалювалась, посилювалися вимоги до його провайдерів та до змісту навчальних програм (Постанова Кабінету Міністрів України № 725 від 14 липня 2021 року «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників»).

Співпраця Асоціації стоматологів України з провайдерами БПР

ГО «Асоціація стоматологів України», починаючи з 2014 року, активно співпрацює з Національним університетом охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика (НУОЗУ) і провайдером БПР – групою компаній «МедЕксперт». Для широкого охоплення лікарів-стоматологів з різних регіонів України запроваджуються науково-практичні семінари у форматі телемостів. На основному майданчику в Києві провідні науковці читали лекції для аудиторії стоматологів Києва й області; одночасно відбувалася трансляція в 3–4 інші міста України, де лікарі-стоматологи збиралися в конференц-залах. Проводилися виїзні навчальні семінари у Дніпрі, Одесі, Івано-Франківську з трансляцією цього заходу в інші міста. До роботи семінарів залучалися провідні науковці НУОЗ України імені П.Л. Шупика, головні позаштатні стоматологи областей і міст. Протягом шести заходів за рік охоплювалися майже всі обласні міста України та проходили навчання понад 4 тис. лікарів щорічно. Так поєднувалось навчання очне і дистанційне в режимі реального часу, коли після прослуханої лекції лікарі мали можливість поставити доповідачу запитання й отримати вичерпну відповідь.



Рис. 1. Аудиторна форма безперервного професійного розвитку стоматологів

Освітній процес у період пандемії

Пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, запровадження карантинних обмежень суттєво змінили форми спілкування людей. Протягом 2020 року команда лекторів ГО «Асоціація стоматологів України» співпрацювала з лікарями-стоматологами в різних форматах – на конгресі з питань інтегрованої медицини і стоматології, на фахових школах разом із партнерами – НУОЗ України імені П.Л. Шупика, групою компаній «МедЕксперт» та Видавничим домом «Заславський». Протиепідемічні заходи, що були введені в нашій країні, не змінили плани, а перенесли зустрічі з лікарями в режим онлайн.

Протягом першого півріччя 2020 року Асоціацією постійно впроваджувалися нові форми навчання, удосконалювались методи дистанційного професійного розвитку для лікарів, вивчалися переваги і недоліки нових навчально-педагогічних підходів в освітньому процесі. Уперше за всю

історію стоматології державні іспити після закінчення 5-річного навчання студентів на стоматологічних факультетах проводились дистанційно.

З березня 2020 року фінансовий стан лікарів суттєво погіршується внаслідок протиепідемічних обмежень: у державних і приватних стоматологічних клініках дозволено надавати лише невідкладну допомогу. Разом із тим трансформація системи охорони здоров'я стосувалася вторинної ланки надання медичної допомоги, у тому числі стоматологічної.

У державних закладах охорони здоров'я з 1 квітня 2020 року запроваджено новий механізм фінансування стоматологічної галузі згідно з Програмою медичних гарантій. Вартість стоматологічної послуги, яку оплачувала держава через Національну службу здоров'я України, становила менше 10 грн (в еквіваленті 0,4 \$) за відвідування, що не давало змоги окупити розхідні матеріали для індивідуального захисту лікаря під час надання стоматологічної допомоги відповідно до прийнятих протиепідемічних заходів у стоматологічних закладах охорони здоров'я в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19. У державних закладах почалося скорочення штатних посад, пов'язане з неможливістю виплатити заробітну плату медичному персоналу. Також з 2020 року було введено обов'язкове відвідування лікарями науково-практичних заходів, отримання освітніх балів і подання на розгляд атестаційної комісії особистих портфоліо. І все це відбувалося в умовах скасування низки науково-практичних форумів через протиепідемічні обмеження в Україні.

Правління Асоціації перенесло II Український стоматологічний конгрес з міжнародною участю «Інтегрована медицина та стоматологія» з квітня на жовтень 2020 року. Ці виклики стимулювали ГО «Асоціація стоматологів України» до організації наукових заходів в онлайн-режимі: лише за перше півріччя 2020 року було безкоштовно проведено значну кількість науково-практичних заходів, у рамках яких стоматологи могли набрати необхідні 50 балів!

Слід зазначити, що кризові явища у суспільстві стали каталізатором суттєвих змін системи безперервного професійного розвитку лікарів, а саме його цифровізації. По-перше, на високому рівні організовано студії для запису лекцій науково-медичних форумів із залученням професійної техніки; бездоганний інтернет-зв'язок студії з учасниками форуму в режимі реального часу дав змогу лікарям поставити запитання в онлайн-чаті й отримати вичерпну відповідь від доповідача. По-друге, значно збільшилась аудиторія лікарів: до заходу вільно долучалися лікарі з віддалених регіонів України, які з огляду на низку обставин не змогли б приїхати особисто. У 2021 році тільки в лютневій фаховій школі взяли участь понад 4 тис. лікарів-стоматологів, а всього протягом року було організовано шість таких шкіл. По-третє, у лікарів з'явилася можливість повторно прослуховувати певні лекції, замість фото робити скріншоти важливих моментів презентації, що значно поліпшувало якість засвоєння нової інформації. По-четверте, у педагогічний процес наполегливо впроваджували елементи самоосвіти, а саме давали можливість лікарям самостійно вивчати додатковий матеріал із запропонованих наукових статей, що цитувались у презентаціях. Робилося це методологічно коректно – через систему запитань для самоперевірки. Для оцінювання ступеня засвоєння отриманих знань після закінчення заходу лікарі мали відповісти на контрольні запитання в онлайн-режимі. На одному заході третина учасників не отримали сертифікати з освітніми балами, оскільки не дали правильних відповідей! І це стимулювало лікарів уважніше слухати лекції та перечитувати літературу, а провайдерів – контролювати рівень засвоєння наданої інформації.



Рис. 2. Цифровізація безперервного професійного розвитку

Разом із тим посилена увага лікарів-стоматологів до фахових шкіл вимагала і від викладачів постійного оновлення лекційного матеріалу, залучення світового досвіду у стоматології для підготовки презентацій, публікації науково-практичних статей та методичних рекомендацій для більш ефективного засвоєння отриманої інформації. Зважаючи на відсутність розроблених й офіційно затверджених в Україні клінічних протоколів надання стоматологічної допомоги та настанов, на шпальтах журналу «Oral and General Health» створено окремий розділ «Лікарю, що практикує», в якому розміщувалася навчально-методична література для лікарів-стоматологів. Тож цифровізація системи БПР відбувалася шляхом впровадження нових форм навчання на засадах доступності, наукового обґрунтування й зв'язку науки і практики з обов'язковим системним та послідовним викладенням матеріалу.

Питання організації та управління закладами охорони здоров'я в освіті стоматологів

Стрімкі зміни у системі охорони здоров'я, скорочення державних стоматологічних закладів і ростання приватного сектору, зміни вимог до атестації лікарів і БПР викликали чимало юридичних запитань серед стоматологів. Трансформація системи охорони здоров'я в Україні вимагала від лікарів здобуття нових компетенцій, а саме оволодіння знаннями з організації та управління стоматологічними закладами. Позитивним моментом освітнього процесу було відновлення системи інформування лікарів щодо законодавчої бази, яка регулює діяльність медичної галузі, адже система інформування лікарів через головних спеціалістів фактично втрачена; водночас посилюється розпорошеність стоматологічної спільноти.



Рис. 3. Висвітлення питань організації і управління системою охорони здоров'я, інформування про нові законодавчо-правові документи, що регламентують професійну роботу стоматологів у рамках освітніх заходів БПР

Відповіді на організаційні запитання від юристів з медичного права, корисні посилання і рекомендації щодо підготовки освітнього портфоліо розміщувались на офіційному сайті. Згодом було запроваджено «Юридичну академію стоматолога» як у рамках науково-практичних заходів, так і на сторінках соціальних мереж і сайті ГО «Асоціація стоматологів України». Для широкого висвітлення юридичних питань на шпальтах журналу «Oral and General Health» створено окремий розділ «Організаційні та правові аспекти стоматологічної допомоги в умовах трансформації системи охорони здоров'я», де провідні юристи з медичного права надавали потрібну для лікарів інформацію.

Соціологічні та професійні опитування лікарів-стоматологів

Одним із напрямів роботи ГО «Асоціація стоматологів України» є регулярні соціологічні та професійні опитування українських лікарів-стоматологів. Під час заходів БПР разом із соціологами і працівниками компаній «МедЕксперт» проводилися щорічні опитування стосовно професійної діяльності стоматологів, використання лікарських препаратів та засобів догляду за порожниною рота в їхній щоденній практиці.

Результати опитування публікувались у фахових виданнях і це суттєво допомагало доповідачам формувати якісний контент своїх лекцій. Періодично проводилися соціологічні опитування щодо питань освіти, вивчалась задоволеність лікарів різними формами та умовами проходження БПР. Більшість лікарів (68%) висловилися за поєднання навчання в закладах післядипломної освіти і на науково-медичних форумах. Свою фахову майстерність 40% лікарів підвищували на майстер-класах з використанням сучасних фантомів.

Соціологічні опитування лікарів давали можливість провайдерам БПР вибирати більш гнучку політику, формувати контент заходів відповідно до потреб лікарської аудиторії.

Залучення лікарів-стоматологів до загальномедичних науково-практичних форумів

Цифровізація БПР позитивно вплинула на залучення стоматологічної спільноти до загальномедичних науково-практичних форумів. Стоматологія є частиною медицини, тож і нові знання з питань протимікробної резистентності, інфекційної безпеки, фармакотерапії, медицини невідкладних станів дуже актуальні для лікарів-стоматологів. ГО «Асоціація стоматологів України» через провайдерів БПР запрошувала стоматологів до участі в різних наукових заходах, які значно збільшували обсяг знань з питань загальної медицини. Тісна співпраця із Всеукраїнським лікарським товариством, Українською асоціацією сімейної медицини в організації та проведенні конгресів з питань антибіотикорезистентності, превенції основних неінфекційних хвороб, сімейної медицини сприяла всебічному і систематичному опануванню лікарями-стоматологами знань у галузі медицини і сучасних технологій.



Рис. 4. Залучення лікарів-стоматологів до загальномедичних науково-практичних форумів

Таким чином, трансформація системи БПР в Україні, гармонізація з європейським законодавством та цифровізація освітнього процесу стимулювала лікарів-стоматологів не тільки до комплексного вивчення новітніх аспектів стоматології, а й поповнення своїх знань з питань загальної медицини. Значну роль адаптації лікарів до трансформаційних процесів БПР зіграли професійні громадські організації.

Література

1. Mazur I., Hasiuk N., Suprunovych I., Radchuk V., Mazur P. Issues of self-education in the continuous professional development of dentists of Ukraine in the conditions of the COVID-19 pandemic. *Acta Stomatologica Naissi*. 2022 June, Vol. 38, No. 85, p. 2370–2380. DOI: 10.5937/asn2285370M.
2. Мазур І.П., Вахненко О.М., Рибачук А.В., Мазур П.В. Аналіз основних показників стоматологічної допомоги в Україні за 2020 рік. *Oral and General Health*. Том 2, № 3, 2021, с. 44–50.
3. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2018 рік : довідник. / Ю.В. Вороненко, І.П. Мазур, О.В. Павленко. Кропивницький : Поліум, 2019. 176 с. ISBN 978-966-8559-64-8.
4. Українська наукова стоматологічна школа: історичні нариси. / За ред.: І.П. Мазур, О.В. Павленка, І.Л. Скрипник. Кропивницький : Поліум, 2020. 224 с. ISBN 978-966-8559-72-3
5. Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів : Наказ МОЗ України від 22 лютого 2019 р. № 446. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 937. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-19.5>.
6. Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 725.

TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF CONTINUOUS MEDICAL EDUCATION OF DENTISTS IN UKRAINE

Mazur I.P.

Shupyk National Healthcare University of Ukraine, NGO “Ukrainian Dental Association”

Trubka I.O.

Shupyk National Healthcare University of Ukraine, NGO “Ukrainian Dental Association”

Mazur P.V.

Shupyk National Healthcare University of Ukraine, NGO “Ukrainian Dental Association”

The transformation of the health care system in Ukraine, radical changes in the health care financing model, which were introduced in 2017, led to changes in the system of training doctors and other specialists. The main task of medical education remains to provide citizens with high-quality medical care thanks to the high level of training of specialists. The new strategy of medical education in Ukraine, the rapid pace of development of medical science, the increase in the amount of new information about innovative technologies in the diagnosis, treatment, and prevention of major dental diseases – all this necessitated the search for new forms of continuous professional development of doctors.

Key words: *continuous professional development, medical education, dentist.*